

Broj:05- sl./21- 6P
Ilidža, 18.06.2021. godina

SAGLASNOST
Općinski načelnik
Nermin Muzur, magistar uprave

OPĆINSKO VIJEĆE ILIDŽA

PREDMET: Davanje saglasnosti Općinskog načelnika na materijal za sjednicu Općinskog vijeća

U prilogu Vam dostavljamo materijal kako bi na isti dali svoju saglasnost i to :

Informacija o turizmu i turističkim kretanjima na području općine Ilidža

DOSTAVLJENO:

1. Naslovu
2. a/a

POMOĆNIK NAČELNIKA

Sabina Viteškic, dipl. pravnik

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SARAJEVO - OPĆINA ILIDŽA
OPĆINSKI NAČELNIK
SLUŽBA ZA PRIVREDU I TURIZAM

BOSNIA AND HERZEGOVINA
FEDERATION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
SARAJEVO CANTON - MUNICIPALITY OF ILIDŽA
MUNICIPALITY MAYOR
ECONOMIC AND TOURISM DEPARTMENT

Informacija o turizmu i turističkim kretanjima na području općine Ilidža

Predlagač: Općinski načelnik

Nosilac izrade: Služba za privredu i turizam

Ilidža, juni 2021. godine

Butmirska cesta br. 12, Sarajevo, BiH, tel/fax. +387 33 622-483, centrala 775-600
www.opcinailidza.ba, E-mail: privreda.turizam@opcinailidza.ba

Programom rada Općinskog vijeća Iliđža za 2021.godinu za period juli-septembar planirano je razmatranje materijala **Informacija o turizmu i turističkim kretanjima na području općine Iliđža** kojim je za nosioca pripreme definisana Služba za privredu i turizam. Materijal sadrži podatke iz dokumenata koje je već usvojilo i/ili razmatralo Općinsko vijeće Iliđža i to: *Strategije razvoja Općine Iliđža za period 2014-2020.godine i Informacija o stanju privrede i zapošljavanja na području općine Iliđža za 2017.godinu*. U izradi su korišteni i podaci nadležnih institucija (Agencija za statistiku BiH, Statističkog zavoda FBiH i Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo), Izvještaja o radu Fonda memorijala i Izvještaja JU za zaštićena prirodna područja KS, te podaci objavljeni u stručno-informativnim materijalima drugih relevantnih subjekata **u periodu 2017.-2020.godina, što je obuhvatni period ove informacije.**

1.TURIZAM

Turizam kao savremeni društveni i ekonomski fenomen, jedna od najbrže rastućih privrednih grana, razlikuje se od drugih ekonomskih aktivnosti po složenosti svog krajnjeg "proizvoda"-usluge koju pruža krajnjem korisniku. Turističko tržište ima značajan uticaj na ukupan ekonomski razvoj, ekologiju i očuvanje kulturne baštine. Uključuje više faktora u lancu (transport, smještaj, ishrana i dr.), a njegova specifičnost prizilazi iz činjenice da uključuje i ostala tržišta većine privrednih grana, što mu daje kompleksnost u definisanju i unapređenju **"turističke industrije i turističkog proizvoda"**. **Turistička ponuda** predstavlja dio složenog turističkog tržišta, pa je moguća podjela tržišta na turističku ponudu u užem i širem smislu, tj. ponudu koja se odnosi samo na one djelatnosti koje sačinjavaju **"turističku privredu"**. Tržište se odlikuje dominacijom potražnje nad ponudom, pa se nameće potreba za elastičnošću i mobilnosti turističke ponude, kao preduslova za stalno prilagođavanje zahtjevima stalno rastuće potražnje.

Ipak, 2020. godinu je obilježila pandemija korona virusa (COVID-19), proglašena od Svjetske zdravstvene organizacije-WHO, koja je negativno uticala na međunarodnu trgovinu, cjelokupnu privredu i ekonomiju. Među najugroženijim privrednim granama zbog osjetljivosti na globalne poremećaje su transport (posebno avio saobraćaj) i turizam., Sa 72 posto manje međunarodnih dolazaka u prvih deset mjeseci i globalnim gubitkom 935 milijardi dolara prihoda od izvoza, za svjetski turizam je ovo najgora godina u povijesti, a dostizanje prometa iz 2019. očekuje se za dvije do četiri i više godina, procjene su UNWTO. Na temelju pokazatelja za 2020. očekuje pad međunarodnih dolazaka za 70 do 75 posto u odnosu na 2019., čime se zapravo globalni turizam vraća na razinu od prije 30 godina. To znači i milijardu dolazaka stranih turista manje i gubitke od oko 1,1 bilijuna \$ u međunarodnim prihodima od turizma.

Podacima Vanjsko-trgovinske komore BiH samo u period mart-maj otkazano je cca 850.000 noćenja.Također, pokazatelji broja dolaska gostiju na godišnjem nivou u FBiH su zabilježili pad od 70% manje u odnos na predhodnu godinu. Bosna i Hercegovina je 12.09. 2020. godine otvorila granice za sve strane turiste (sa negativnm PCR u zadnjih 48h) ali će se negativne posljedice, kao i u drugim zemljama, osjetiti dugoročno. Destinacije masovnog turizma u BiH (Sarajevo, Mostar i Međugorje) bilježe najveći pad, dok je Neum zbog objektivnih razloga jedina destinacija koja okolnostima pandemije može biti zadovoljna.

U januaru 2021. pokrenut je Projekta razvoja održivog turizma u Bosni i Hercegovini (USAID Turizam), vrijedan 20 miliona dolara koji će kroz poticanje saradnje između svih nivoa vlasti, privrede i lokalnih zajednica, podržati oporavak turističkog sektora u BiH od negativnog uticaja pandemije. Pomoći će jačanju ekonomije kroz unapređenje poslovnog okruženja, jačanje kvaliteta turističkih usluga, povećanje pristupa finansiranju za turistički sektor, te snažnijem marketingu zemlje prema međunarodnim turističkim tržištima.

UN-ova specijalna agencija za turizam (UNWTO) kontinuirano objavljuje podatke o turističkim dolascima u čitavom svijetu sa prikazanim **kontinuitetom rasta do 2020.**, a koja prelazi **1,4 milijarde** turističkih dolazaka godišnje u čitavom svijetu. Turizam u globalnoj ekonomiji učestvuje oko **dva posto ukupnog globalnog BDP-a**. Podacima **Direkcije EU za BiH**, turizam je učestvovao do 2020. sa **tri posto BDP-a u BiH**, sa mogućnošću velikog prostora za rast, a po procjenama donosio je više od milijardu KM bh ekonomiji.

Po strukturi BDP (bruto domaći proizvod) se predstavlja kao: BDP = Potrošnja (lična, opća i investicijska potrošnja) + saldo vanjskotrgovinske razmjene (+ pozitivan ili - negativan) i predstavlja najvažniji makroekonomski indikator za državu.

Projekcijama Centralne banke BiH snažniji oporavak ekonomije od posljedica pandemije Covida-19 se predviđa krajem 2022.godine, a procenat zaposlenosti po MMF-u bit će na nivou prije pandemije tek u 2024.godini.

Razvoj turizma zavisi od više faktora: turističke infrastrukture i suprastrukture, bezbjednosnog faktora, promocije turističkih resursa i pratećih uslužnih servisa (Wi-Fi zone, banke, apoteke, mijenjačnice, javni toaleti, turistička signalizacija itd.). Pozicioniranja turizma u privrednom diametru je značajno zbog činjenice da najveća ulaganja u turističke kapacitete su ona iz privatnog sektora, prvenstveno zbog efikasnog vraćanja uloženi investicija. Podrška privatnom sektoru od nadležnih institucija kroz promociju, poticajne mjere ili poboljšanje ambijenta poslovanja predstavlja značajan efekat u poboljšanju stanja turizma. Pozitivan primjer je kontinuirani poticaji Ministarstva okoliša i turizma FBiH u proteklom period za šest programa izgradnje novih, proširenja postojećih, obnovu i unapređenje turističko-ugostiteljskih kapaciteta i infrastrukture, kao i na obogaćivanje turističke infrastrukture kroz izgradnju zabavnih, tematskih, adrenalinskih parkova te jačanje infrastrukture za bavljenje zimskim sportovima, razvoj planinskog i ruralnog turizma, obnovu kulturno-historijske baštine, te obogaćenja ponuđenih sadržaja i produženja sezone. **2020.godine** Vlada FBiH uvojila Program utroška s kriterijima raspodjele sredstva u iznosu od **2,5 miliona KM** za projekte od posebnog značaja za turistički razvoj FBiH, avanutistički turizam-proširenje adrenalinskih parkova te rekreaciono i terensko jahanje, **ali je zbog proglašenja pandemije taj iznos rebalansom budžeta umanjen, a sredstva preusmjerena u oporavak privrede i najpogođenijih oblasti, uzrokovan pandemijom.**

Također, Federalno ministarstvo okoliša i turizma dobilo je 426 prijava na javni poziv za dodjelu finansijske pomoći poslovnim subjektima iz turističko-ugostiteljskog sektora zbog posljedica izazvanim pandemijom Covid-19 (formalno-pravne uvjete ispunilo je 345 privrednih subjekata), a Vlada FBiH za podršku turističko-ugostiteljskom sektoru osigurala je 30 miliona KM. Komisija za ocjenu je u skladu sa odredbama i kriterijima Uredbe o interventnim mjerama za podršku ugroženim sektorima privrede Federacije BiH u okolnostima pandemije COVID-19 i javnog poziva sačinila i prijedlog dodjele sredstava, te isti dostavila Vladi FBiH na usvajanje. Odlukom o raspodijeli uključeno je 192 hotela koja će dobiti ukupno 19,5 miliona KM, 98 putničkih agencija sa 6,6 miliona KM, 21 turoperator sa 2,5 miliona KM, pet turističkih vodiča sa 22.340 KM, pet banja i lječilišta sa 1 milion KM, te 18 subjekata koji su registrovani nakon 30.6.2019. godine. Poslovni subjekti sa područja općine Ilidža su participirala u raspodjeli sa ukupno cca 3,5 miliona KM ovih sredstava.

Uprkos kontinuiranom porastu zvaničnih parametara u BiH turizmu do 2020., postoje tvrdnje da se veliki broj turističkih posjeta odvija mimo zvaničnih tokova, što zahtjeva kvalitetnije uređenje oblasti turizma u zakonodavnom smislu, kao i njegovog inspekcijskog nadzora. Dnevne posjete Mostaru, tekiji na izvoru Bune, vodopadima Kravice, ali i višednevne Neumu i Međugorju (cca 1.000.000 posjeta na godišnjoj osnovi), kao i razlika ponuda vezanih za broj smještajnih objekata sa internet portala u komparaciji sa zvaničnim podacima **obavezuju na još bolje uređenje sistema.**

Mogućnosti i prirodne ljepote BiH predstavljane su u najprestižnijim svetskim turistički vodičima i časopisima (National Geographic Traveler, Lonely Planet, Guardian, Bloomberg...). **Našu zemlju predstavljaju kao zemlju bogate historije, prirodnih ljepota i gastronomije, koja turistima pruža najviše za uloženi novac.** Privlačna je za turiste koji tragaju za ne tako posjećenim destinacijama Evrope i za avanturistički turizam. National Geographic Travel je prokomentirao našu zemlju sljedećim riječima: **“Priroda i arhitektura žive u harmoniji u BiH, nudeći veličanstvene planine, prekrasne vodopade i ruševine srednjovjekovnih dvoraca koje treba istražiti”.**

Sve navedeno podstiče na iskorištavanje potencijala u kvantitativno-kvalitativnom smislu, povećanje inteziteta turizma i stvaranja pozitivnog imidža BiH, što bi za posljedicu imalo povećanja procenta učešća turizma u cjelokupnom BDP-u. Brojčani pokazatelji nedvosmisleno prikazuju činjenice u oblasti turizma, čime potvrđuju mogućnosti za razvoj i poboljšanje **“turističke industrije i turističkog proizvoda”**, kao i realne limite razvoja masovnog turizma u pravom smislu te riječi.

Predstavlja potencijala BiH na: „**Tourism Expo Japan 2017.**“ u okviru zajedničkog izložbenog prostora pod sloganom „**Balkan-Your Next Destination in Europe**“ zajedno s Albanijom, Crnom Gorom, Makedonijom i Srbijom i na **World Travel Market London**, kroz program „**Balkan Tour**“.

Iste godine BiH je bila domaćin Samita o saradnji u oblasti turizma između zemalja centralne i istočne Evrope i NR Kine (16+1), a na **6. Samitu 16+1 u Budimpešti** potpisan je Sporazum o međusobnom ukidanju viza državljanima NR Kine i BiH, čime su stvorene i ostvarene pretpostavke za većim i lakšim dolazkom kineskih turista u BiH.

Aktivnosti promocije turističke ponude naše zemlje su nastavljene **2019.** na 1. Međunarodnom sastanak tour operatera „**Meet Up Sarajevo**“ na kojem je učestvovalo više od 200 agencija iz 100 država, a koji je služio za ostvarivanje poslovnih veza, prezentaciju turističkih proizvoda i načina podizanja nivoa ugostiteljskih usluga.

Bosna i Hercegovina duži niz godina aktivno učestvuje i u projektu „**Via Dinarica**“ (mega planinarska i pješačka staza u tri linije: bijela-vrhovi najviših planina, zelena-središnji dio šume, porodičnog planinarenja i rekreacije i plava- jugoistočni dio Hercegovine s Jadranskim morem) koja spaja pojas Dinarida od Slovenije do Albanije. Prestavlja platformu za razvoj održivog turizma i lokalni ekonomski rast, te obuhvata sportsko-avanturistički i eko-turizam. Vlada FBiH je sa **Razvojnim programom UN-a (UNDP) 2017.** potpisala ugovor u iznosu od **100.000KM** kao podršku za nastavak ovog projekta, a saradnja je nastavljena i u **2018.**, kada je **RCC (Vijeće za regionalnu saradnju)** sredstvima u iznosu **548.000 eura**, koje je osigurala EU, podržalo **12 projekata** iz oblasti turizma među kojima je i Via Dinarica. Podržani projekti su prevashodno za razvoj i promociju avanturističkih ruta i razvoj zajedničke regionalne ponude, te poboljšanje kvaliteta usluga duž odabranih ruta.

Također, **krajem 2020.** u okviru projekta **Sarajevo Outdoor City** predstavljeno je Sarajevo kao brend i jedinstvena destinacija za turizam u prirodi i na otvorenom, te branding Strategija za promociju i unapređenje ove vrste turizma. Cilj projekta je unaprijeđenje promocije i bolja održivost turističkih potencijala prirodnog okruženja Kantona Sarajevo. Projekat uključuje lokalno stanovništvo rubnih dijelova, a stranim i domaćim ljubiteljima outdoor aktivnosti ponuditi novi doživljaj Sarajeva. Ukupna vrijednost projekta veća je od 472.000 KM, od čega je Evropska unija kroz projekat **EU4Business (projekat koji potiče razvoj poduzetništva, izvozno orijentisanih sektora, turizma i poljoprivrede, te ruralni razvoj)** osigurala bespovratna sredstva veća od 378.000 KM.

UNWTO je svrstala BiH među **20 zemalja svijeta po porastu broja posjetilaca u odnosu 2019-2018.** Međutim, nedostatak velikih, domaćih *tour operatora* koji dovode turiste direktno u BiH, nedovoljna promocija turističkih resursa, dužina boravka gostiju, aktivna migrantska ruta kroz BiH i nestabilna politička situacija predstavljaju neke ali ne i jedine otežavajuće faktore u razvoju turizma naše države i kantona. **Podacima objavljenim od strane Agencije za statistiku BiH, našu zemlju je 2020. posjetilo 498.090 turista sa smanjenjem od 69,7 posto i ostvarenih 1.235.971 noćena, što predstavlja pad od 63,4 posto u odnosu na 2019. godinu.** U broju ostvarenih noćenja, učešće stranih turista je 39,5 posto a domaćih 60,5 posto, dok su u 92,6 posto bili smješteni u hotelima ili sličnom smještaju sa prosječnom dužinom boravaka od 2,5 dana. **Varirao je i broj registrovanih raspoloživih smještajnih kapaciteta u BiH za četvorogodišnji period. U maksimalnim vrijednostima iznosio je cca 20.000 smještajnih jedinica/soba i 43.000 kreveta/ležaja.**

Bosna i Hercegovina			
period	broj registrovanih gostiju - broj registrovanih noćenja		
2017.godina	1.307.319	-	2.677.125
2018.godina	1.465.412	-	3.040.190
2019.godina	1.640.717	-	3.371.322
2020.-Covid19	498.090	-	1.235.971

Održavanje EYOF 2019 (najznačajnije sportske manifestacije u bliskoj prošlosti sa 1.600 učesnika iz 46 evropskih zemalja), otvaranje Muzeja ratnog djetinjstva 2017., muzeja "Valter brani Sarajevo" 2019., Olimpijskog muzeja ZOI 84 i Muzeja optičkih iluzija 2020., kao i otvaranje Trebevičke žičare 2018., te sanacija kompletne asfaltne površine Velike aleje, neke su od aktivnosti koje doprinose poboljšanju turističke ponude i imidža BiH i Sarajeva. Posljedica kontinuiranog povećanja dolazaka gostiju i ostvarenih noćenja, do 2020. i proglašenja pandemije, uticao je na povećanje procenata popunjenosti smještajnih kapaciteta, prometa u turističkoj, ugostiteljskoj, trgovačkoj i zanatskoj djelatnosti, dodatni impuls turističkom usponu BiH, Kantona Sarajevo, a samim time i ilidže.

2. ZAKONSKA REGULATIVA

U prošlosti se oblast turizma uređivala primjenom odredbi Zakona o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH („Sl.novine FBiH“, br.19/96 i 28/03), Zakona o turističkoj djelatnosti („Sl.novine FBiH“, br.32/09) i Zakona o ugostiteljskoj djelatnosti („Sl.novine FBiH“, br.32/09). Ustavni sud FBiH je 2014. proglasio neustavnim Zakona o turističkim zajednicama i promicanju turizma u FBiH, dok je obaveza Parlamenta FBiH je bila da u roku od šest mjeseci donese zakonska rješenje. Međutim, ta obaveza nije ispoštovana, tako da je isti prestao da važi u januaru 2015.godine.

- **U novembru 2017.godine Vlada Federacije BiH je utvrdila Prijedlog zakona o turizmu FBiH** kojim se reguliše, između ostalog, oblast turističke zajednice, turističkih agencija i vodiča, ali se i ukida turistička članarina, dok se procedure registracije turističkih organizacija skraćuju. Na istoj sjednici utvrđen je i **Prijedlog zakona o boravišnoj taksi FBiH**, koji uređuje osnovne pojmove u vezi sa boravišnom taksom, obavezama, obveznicima, načinom, visinom plaćanja, naplatom, uplatom i **raspodjelom novca od boravišne takse (10% na nivo Federacije, 10% kantonima i 80% lokalnoj zajednici)**. Takvom raspodjelom bi se ispoštovale preporuke UNWTO, da novac ostaje tamo gdje se generiše, a oba zakona su djelimično usklađena i sa direktivama EU, te upućena u Parlamet FBiH na usvajanje. Bilo je za očekivati njihovo usvajanje i stupanje na snagu u toku 2018. godine, ali to se nije desilo ni do 2021.godine.
- **U oktobru 2017.godine Vlada FBiH je utvrdila Nacrt zakona o ugostiteljstvu FBiH** koji je usko vezan za oblast turizma, turističku industriju i turistički proizvod, te je isti upućen u dalju parlamentarnu proceduru.
- Skupština Kantona Sarajevo je usvojila **Zakon o turizmu (Sl.novine KS 19/16, 31/17 i 34/17-isppravka)** kojim je, između ostalog, propisano da visinu boravišne takse na prijedlog Ministarstva privrede, utvrđuje Vlada KS. U skladu sa članom 82. stav (1) obveznici uplate po osnovu **boravišne takse uplaćuju naplaćena sredstva na depozitni računa Kantona Sarajevo, kao prihod Turističke zajednice Kantona Sarajevo.**
- **Odlukom o visini boravišne takse na području Kantona Sarajevo za 2021.godinu (Sl.novine KS 51/20)**, boravišna taksa kao predhodne četiri godine iznosi **2,00KM** na bazi broja noćenja, a uplaćuju je pravna ili fizička lice koja pružaju uslugu noćenja u smještajnom objektu. Utvrđena je i visina dnevne boravišne takse, koju plaća organizator grupnog putovanja, odnosno putnička agencija, po svakom grupnom dolasku bez noćenja, a ona iznosila je **1,00KM** po osobi. Za fizička lica koja pružaju usluge smještaja u domaćinstvu i seoskom domaćinstvu boravišna taksa u godišnjem paušalnom iznosu od **50,00KM** za svaki krevet i smještajnu jedinicu koja se koristi za pružanje usluga smještaja. TZ KS je sredstavima prikupljenim na osnovu boravišne takse bila pokrovitelj/sponzor manifestacija kao što su: Sarajevo film festival, Sarajevski festival turizma, Jezz festival, te promocije novogodišnjih koncerata regionalnih (Z.Čolića, Hari M.Harija, Ž.Joksimovića, Bijelog dugmenta, Crvene jabuke, Zaranjenog pušenja i Bombaj štampe) što je rezultiralo pozitivnim uticajima na cjelokupan turistički promet, ali i brendiranje Sarajeva kao destinacije. Posljedica dolazaka velikog broja gostiju je povećanje procenata popunjenosti smještajnih kapaciteta, prometa u turističkoj, ugostiteljskoj, trgovačkoj i zanatskoj djelatnosti, dodatni impuls turističkom usponu.
- Krajem decembra 2016.godine **TZ Kantona Sarajevo** upisana je u sudski registar i stekla pravni status. Formirana je sa osnovnim ciljem promicanja turizma na području Kantona Sarajevo objedinjavanje turističke ponude, kreiranje turističkog proizvoda i imidža, radu na njihovoj promociji, plasmanu i praćenje i istraživanje turističkog tržišta. Uz aktivno učešće na pripremi i održavanju događaja od važnosti za kanton, TZ KS treba raditi na očuvanju prirodnih i kulturnih vrijednosti i unapređenju ekološke zaštite područja KS. U djelatnost TZKS spada i organizacija jedinstvenog turističkog informacijskog sistema, sistema prijave i odjave turista i statistička obrada tih podataka. Također, odredbama **Pravilnika o turističkoj i ostaloj signalizaciji na putevima** („Službeni glasnik BiH“ broj 13/07) **nadležna je za podnošenje zahtjeva za postavljanje i održavanje turističke signalizacije na području svoga djelovanja, nadležnom ministarstvu ili upravitelju puteva.**

2017.godine TZKS je realizovala projekat „Istraživanje zadovoljstva stranih turista turističkom ponudom Kantona Sarajevo“. Prikupljanje podataka obavljeno u ljetnjoj sezoni na više lokacija u Kantonu Sarajevo, a učestvovalo je 1.000 turista koji dolaze iz 60 zemalja svijeta. Prema mišljenju turista, **ključne prednosti Kantona Sarajevo kao turističke destinacije su „raznovrsna i slikovita arhitektura, gastronomska ponuda, gostoljubivost i ljubaznost ljudi, te kulturno bogatstvo“**. **Ključni nedostaci za Kantona Sarajevo kao turističke destinacije navedeni su: „čistoća/uređenost destinacije i loša javna infrastruktura“ (javni prijevoz i gužva u prometu)**. Također, 90% turista veoma je zadovoljno boravkom u Kantonu Sarajevo, a više od 80% turista smatra da posjeta KS-u predstavlja „dobru vrijednost za novac“, te namjeravaju preporučiti destinaciju rodbini prijateljima i poznanicima. Čak 80% turista je iskazalo želju da u budućnosti ponovo posjeti Kanton Sarajevo. U cilju bolje informiranosti posjetilaca, 2019. izgrađen je turistički info punkt na Baščaršiji (nije aktivan zbog sudskog procesa), a planirani su još na Ilidži i Bjelašnici.

TZKS je u 2020.godini kao pomoć turističkom sektoru izdvojila 1.000.000KM (80% hoteljeri/smještajni objekti, 15% incoming turističke agencije i 5% turistički vodiči) kao konkretnu pomoć u prevazilaženju uzroka pandemije Covid-19. Organizovali su u hotelu Hills (10.09.) konferenciju "Strategija razvoja turizma u KS" o strateškom okviru u oblasti turizma, kao i prevazilaženju novonastale situacije uzrokovane pandemijom Covid-19, a obilježavajući 27.9. Svjetski dan turizma, konferenciju "Turizam i ruralni razvoj Kantona Sarajevo".

3. ILIDŽA - Turistička kretanja

Općina Ilidža čija površina prema konačnim rezultatima Popisa stanovništva iz 2013.godine iznosi 143,40 km² i u kojoj živi **66.730 stanovnika**, predstavlja zapadni ulaz u Sarajevo. Na današnji izgled ovog prostora uveliko su uticali brojni vodotoci. Geoprometni položaj je veoma povoljan pa su razvijene putne komunikacije koje obezbjeđuju brzi protok ljudi, roba i usluga, što doprinosi boljem razvoju privrednih i drugih djelatnosti, kao i adekvatnije korištenje postojećih resursa, afirmaciju kulturnog naslijeđa, turističkih resursa i dr. ***Spektar navedenih sadržaja i historijskih dešavanja koja su se odvijale na ovom prostoru doprinijele su tome da je Ilidža poznata kao turistička destinacija u bližem i širem okruženju.***

3.1. Aktivnosti

Općina Ilidža kontinuirano sprovodi aktivnosti na poboljšanju turističke ponude i to prvenstveno kroz infrastrukturna ulaganja, izradu strateške i planske dokumentacije, poboljšanje komunalnih uslova i informativnih panoa na najfrekventnijim mjestima, štampanje turističko-propagandnog materijala, (su)finansiranje projekata koji podržavaju razvoj turizma i zaštite okoliša, kao i podršku manifestacijama i aktivnostima koje utiču na direktnu promociju Ilidže.

U stvaranju pretpostavki za razvoj turističke ponude i zadržavanja turista nešto duži vremenski period, a koji bi za produkt imao povećan turistički promet, sprovedeno je niz konkretnih aktivnosti u periodu 2017-2020.godina na poboljšanju cjelokupnog ambijenta življenja za građane i posjetitelje:

- postavljanje tendi-nadstrešnica u Maloj aleji kao prostor za ljetnje bašte,
- rekonstrukcija, restauracija i sanacija "Vrtlarske kuće", objekta u vlasništvu Općine, koji je 2020. Iznajmljen i otvoren "The River Coffee & Restaurant".
- Postavljeni su natkriveni parkinzi za bicikle kod Doma zdravlja, ispred Prve osnovne škole, te uz šetnicu, pored rijeke Željeznice. Pilot projekat je dio GIZ regionalne inicijative na temu održive urbane mobilnosti u zemljama JI Evrope finansirane od strane njemačke vlade, u kojem su Grad Sarajevo i Kanton Sarajevo partneri.
- Izrada android edukativne aplikacije "Kviz Ilidža" čija je izrada podržana od Općine Ilidža kroz javni poziv nevladinim organizacijama u 2020.godini.
- izgrađen je pješački most u naselju Pejtonu, koji osim funkcionalne, poboljšava estetsku sliku Ilidže,
- rekonstrukcija mobilijara na sportsko-rekreativnim plohama i dječijim igralištima, izgradnja aktivnih zona (vježbališta na otvorenom) u Lužanima i Hrasnici,
- asfaltirano je 500m Velike aleje sredstvima KJU za zaštićena prirodna područja,

- izrada i distribucija turističko-propagandnog materijala (dvojezična brošura na bosanskom i engleskom jeziku, turistička karta, set razglednica i turistička karta),
- dopuna dijela kulturno-historijskog vizuala panoa, opravka i rekonstrukcija pet postavljenih info-turističkih panoa i instalacija uništenog (u saobraćajnoj nesreći) na lokalitetu kod pješačkog mosta
- instaliran je besplatan bežični internet na najfrekventnijim lokacijama i omogućena upotreba interaktivne mape www.rutmap.ba (virtuelni prikaz ulica, objekata sa podacima o privrednim subjektima),
- na portal Općine Ilidža dostupan je promotivni video **Visit Ilidža**, a koncem 2019. i novi video **Welcome to Ilidža**, sa snimcima najatraktivnijih lokaliteta iz zraka,
- kontinuirana realizacije projekta *“Izbor najljepšeg dvorišta i balkona sa cvjetnim aranžmanom” sa poboljšanjem aplikacija u kvantitativnom i kvalitativnom smislu,*
- finansijski su podržani projekti: konferencija *„Turistički aspekti BiH sa aspekta sigurnosti”*, *7.međunarodni kongres „Žena, ljepota, cvijeće“*, *Internacionalni festival turističkog filma 2019*, kao i projekat *“Stop prosjačenju”* sproveden saradnjom Pete PU i Komisije za sigurnost OV Ilidža
- Projekcije na otvorenom u okviru 12. Omladinskog film festival, održavane su na Termalnoj rivijeri Ilidža.

Također, Općina Ilidža i Organizacija za razvoj turizma-ROTOR potpisali su Memorandum o razumjevanju i Sporazum o saradnji u projektu “Čista rijeka Bosna” za 2019. U okviru prve faze projekta finansirane od strane Ambasade SAD u BiH, u toku 2018. realizovane su aktivnosti za poboljšanje ekološkog stanja i turističkog imidža područja sliva rijeke Bosne. U aktivnosti i eko kampanji bilo je uključeno 13 lokalnih zajednica, koje se nalaze u slivu rijeke Bosne, te Institut za zdravlje Zenica kao glavni partner na projektu. Aktivnosti su bazirane na identifikaciji i uklanjanju manjih nelegalnih odlagališta čvrstog otpada u gradovima sliva rijeke Bosne i uz glavnu putnu saobraćajnicu, te na animiranje stanovništva u doprinosu poboljšanja stanja životne sredine i odnosa prema istoj.

U septembru 2020. Bošnjačka zajednica 'Preporod' uputila je pismo namjere o izgradnje savremenog arheološko-historijski muzeja s tematskim parkom i drugim pratećim kulturnim, obrazovnim i turističkim sadržajima. Izgradnja ovakvog sadržaja s dijelovima prahistorijskog (ilirsko, rimsko, tursko, austro-ugarsko...), oko ušća Tilave u rijeku Željeznicu ima turističku ali i obrazovnu komponentu opravdanosti.

Na promociju Ilidže, njen turistički promet i kretanja imale su pozitivan uticaj i manifestacije koje se prepoznatljivošću direktno vezuju za našu općinu. Prije svega to je tradicionalni **Festival narodne muzike Ilidža**, **Ilidža Rock Fest** i **Međunarodni festival folkora “Čuvari tradicije”**, a prepoznatljiva je i kao mjesto održavanja **sportskih priredbi međunarodnog karaktera** dnevnoj i/ili višednevnoj bazi. Značajnu prednost u turističkoj ponudi predstavlja transportna povezanost Ilidže, blizina aerodroma, broj i kvalitet smještajnih kapaciteta, te uslovnost sportskih objekata za trenazno-takmičarski proces. Ilidža je tradicionalno **baza i mjesto okupljanja reprezentativnih selekcija BiH u nogometu, košarci i rukometu**, što svakako doprinosi ostvarenju ukupnog broja posjeta i noćenja, te direktno učestvuje u prodaji turističkog proizvoda.

3.2. Kapaciteti

Ilidža je 14 godina lider Kantona Sarajevo po broju dolazaka, ostvarenih noćenja, raspoloživih smještajnih jedinica/soba i ležaja, a u vrhu je i Bosne i Hercegovine. Po dostupnim podacima, turistički subjekti na Ilidži raspolažu sa **više od 1/3 potencijala Kantona Sarajevo** (raspoloživo više od 13.600 ležaja) i **1/8 BiH**, prvenstveno u okviru djelatnosti hoteli i sličan smještaj.

Na području naše općine, **raspoloživ je 31 smještajni objekat** (26 hotela, po jedno hotelsko naselje-auto kamp, motel, hostel i ženski studentski dom) **sa preko 2.200 smještajnih jedinica/soba i 5.200 kreveta/ležaja**, što direktno utiče na stopu zaposlenosti.

Pozicija Ilidže kao turističke destinacije dodatno je ojačana izgradnjom hotela u bliskoj prošlosti: Hills, Malak Regency, Dubai, New Hotel, Hotel baština Krone i Hotelsko naselje Oaza, koji su

upotpunili ponudu ranije otvorenim hotelima: Terme, Hercegovina, Crystal, Hollywood, Radon Plaza, Rimski most, Delminium, Previla-bivši Imzit, Bosna 1, BM, BM Internacional, Heco plus, Gastro ID, Elegance, Ahar, Suljović, Merona i Aleja i motel Mujanić. **Osim respektabilnog kapaciteta većina hotela je opremljena i drugim sadržajima: kongresnim i sportskim dvoranama, restoranskim mjestima, ljetnim baštama, svečanim salonima, otvorenim i zatvorenim bazenima, SPA i fitness centrima**, te drugim pratećim sadržajima, čime je obogaćena turistička suprastruktura i proširen spektar ponuda turističkog proizvoda.

Komparativnim pregled smještajnih kapaciteta na općini Ilidža- Zavod za informatiku i statistiku KS

period	Broj smještajnih jedinica	Broj raspoloživih ležaja
2017.godina	2.084	4.810
2018.godina	2.127	4.890
2019.godina	2.255	5.204
2020.-Covid 19	2.024	4.713

Kontinuirano povećanje hotelskih kapaciteta, kroz ulaganja privatnog sektora u izgradnju novih hotela, te dogradnju i rekonstrukciju postojećih ugostiteljsko-turističkih sadržaja se nastavilo i **2018.** otvaranjem **turističkog naselja "Čenga"** (hotel baštine, tri vile i restoran), **hotela "Austria & Bosna"**(115 soba sa 300 ležaja), **Hotel Koncept Residence** (58 luksuznih smještajnih jedinica/apartmana, restoran i kongresni prostor) i **novoizgrađeni dijela hotela „Hollywood“** (povećan je broj smještajnih jedinica njihovi gabariti i kvalitet enterijera), a **2019. hotela "Orange"** (18 soba, 38 ležaja i 16 pomoćnih ležaja), kao i sportske dvorane u kompleksu hotela „Hills“. Uz sve navedeno, na području općine Ilidža registrovano je **187 ugostiteljskih objekta** koji također upotpunjavaju turističku ponudu.

Komparativnim pregled turističkog prometa Zavoda za informatiku i statistiku Kantona Sarajevo.

period	Kanton	Sarajevo	Općina	Ilidža
	Broj gostiju	Broj noćenja	Broj gostiju	Broj noćenja
2017.godina	482.494	967.372	173.105	320.148
2018.godina	570.889	1.113.659	230.429	417.947
2019.godina	667.373	1.308.382	249.868	487.154
2020.-Covid 19	136.463	275.365	48.479	103.381

3.3. Lokaliteti

Kulturno-historijskom i prirodnom naslijeđe koje je zbog svoje raznovrsnosti i bogatstva klasificirano u evidenciji spomenika KS unutar skupina: arheološki lokaliteti (prahistorijski, antički i srednjovjekovni), graditeljsko naslijeđe turskog i austrougarskog perioda, spomen-obilježja NOR-a i novije istorije, te spomenici prirode što također predstavlja „turistički motiv“. U spektru začajnih lokaliteta, po kojima je Ilidža prepoznatljiva, izdvajaju se: **Neolitsko naselje Butmir, Rimske iskopine Aquae S ..., Rimski most; Spomnički kompleks „Tunel D-B“, Ratna spomen soba 104. Vmb i 102.mb, Vrelo Bosne, Velika aleja, Veliki park i Termalna rivijera.**

Ipak, od navedenih, dva lokaliteta se izdvajaju po posjećenosti, atraktivnosti i interesovanju kako stranih, tako i domaćih turista koji posjete BiH i Sarajevo:

Spomenik prirode „VRELO BOSNE“ kojim od 2010.godine upravlja JU za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo. Spomenik prirode "Vrelo Bosne" obuhvata površinu od 603 ha. Utvrđene su dvije zaštićene zone, prva zaštićena zona (**nukleus**) obuhvata izvorišta rijeke Bosne i njihovu okolinu. U najznačajnije vrijednosti ove zone spadaju Vrela Bosne i rijeka Bosne od izvora do infiltracionog kanala i parkovski prostori. U centralnom dijelu prve zaštićene zone postavljen je dječiji park sa pratećim mobilijarom, kao i mobilijar za osobe sa onesposobljenjem, edukaciona staza koja prikazuje stepen raznolikosti flore i faune, te sprave za rekreaciju posjetitelja,. **Druga zaštićena zona (puffer)** obuhvata prostor slivnog područja izvora u podnožju Igmana. Ovu zonu odlikuje velika hidrološka raznolikost; parkovski prostori uključujući Veliku aleju, te parkovske prostore oko Banje Ilidža i **Stojčevca**; javni objekti i objekti stanovanja od kulturno-historijskog značaja uključujući: arheološko nalazište i nekropole u selu Vruci, **Most u Plandištu (Rimski most)**, austro-ugarske

Vile u Velikoj aleji i hotele u Ilidži, zgradu Šumarske škole, kao i značajan stepen raznolikosti flore i faune.

Posebn prepoznatljivost daju **fijakeri**, za koje su izgrađena moderna stajališta sa pratećom infrastrukturom (klupe, rasvijeta, javna česma i dr.). Očekuju konačno rješenje za projektnu dokumentaciju i uređenje kompletne Velike aleje. Obnovljen je sadržaj edukacione staze, instaliran je dodatni mobilijar na otvorenom tzv. „aktivna zona, popravljena ograda oko jezera (182m)“, postavljeno 12 garnitura za hladnjake, zamjenjeni info paneli i postavljeno 50 ambijentalnih korpi, pravljene oštećeni drveni mostovi, obnovljen javni toalet, izgrađena pristupna rampa za za invalidne osobe, kao mobilijar u sklopu dječijeg igrališta, te adaptirane nadkriveni prostor za izletnike. Kao najveći problem ističu mali kapacitet parking prostora na Vrelu Bosne. Pojedinačna cijena ulaznice je **2KM**, a **dostupna je varijanta i za studente, penzionere i invalidne osobe.**

2019. godine sredstvima Kantona Sarajevo i JU ZPPKS rekonstruisana je kompletna asfaltna površina Velike aleje, te sa KJKP za gospodarenje šumama Sarajevo šume su započete aktivnosti na uređenju prostora, čišćenju mosta, postavljanju klupa, informativnih table i drugog mobilijara na prostoru oko Rimskog mosta. Po dostupnim podaci javne ustanove, Vrelo Bosne u 2019. godini je obišlo preko **240.000 posjetilaca.**

Na lokalitetu Stojčevca, koji je u nadležnosti Vijeća ministara BiH, sredstvima Kantona Sarajevo u iznosu od 200.000KM planirano je provođenje šest aktivnosti u 2021. godini. Predhodilo je snimanje terena i u toku je izrada projektna dokumentacije za uvođenje javne rasvjete na potezu od Velike aleje, duž Stojčevačke aleje, do Velikog jezera i postavljene kamere za videonadzor. Također, bit će urađena sječa samoniklog grmlja i šiblja, uređenje vodotoka i jezera kao i šetnica. Bit će postavljene dodatne klupe i korpe za odlaganje otpada, a planirana je i gradnja dječijeg igrališta, kao izalaženje mogućnosti improvizovane zaštite porušenih objekata.

Lokalitet	Vrelo Bosne	Tunel D-B
2017. godina	207.757 posjetilaca	130.000 posjetilaca
2018. godina	210.000 posjetilaca	140.000 posjetilaca
2019. godina	240.000 posjetilaca	170.000 posjetilaca
2020.-Covid 19	91.537 posjetilaca	11.130 posjetilaca

Spomenički kompleks „TUNEL D-B“ kojim od 2012. godine upravlja Fond Kantona Sarajevo za izgradnju i očuvanje grobalja šehida i poginulih boraca, memorijalnih centara i obilježja žrtava genocida-**Fond memorijala**. Velika je zainteresovanost turista da obiđu „Tunel spasa“ sa očuvanim dijelom i eksponatima koji čuvaju uspomenu na hrabrost i borbu za opstanak stanovnika Sarajeva u odbrani BiH.

Po podacima iz Fonda memorijala spomenički kompleks je **u 2019. zabilježio oko 170.000 posjeta**. Redovna cijena ulaznice je **10 KM (za studente 5KM)**, a instalirana je stalna muzejska postavka, audio vodiča za slijep i slabovidne osobe, te aplikacije audio vodiča na bosanskom, engleskom i turskom jeziku. Odabrano je i idejno urbanističko-rješenje Spomeničkog kompleksa „Tunel D-B“ koje će biti vodilja za pretvaranje ovog kompleksa u savremeni memorijalni centar, što će dodatno povećati atraktivnost. Planirali su u budućnosti otvaranje tunela čitavom dužinom, a od 2019. godine osposobljeno je ukupno 130m. Radnje na eventualnoj rekonstrukciji čitavom dužinom nisu izvodljive, prije dobivanja dozvola nadležnih organa. Izgrađen je i parking prostor, čime je poboljšana usluga za posjetioce. 2019. godine su realizovali projekat virtualne realnosti-aplikaciju „Sarajevo War Tunnel“ koja omogućava doživljaja prolaska kroz tunel, kao priče oko izgradnje tunela i prelaska piste.

U toku obilježavanja Dana Općine Ilidža tradicionalno se organizuje posjeta učenika devetih razreda osnovnih škola Ilidže, kroz projekat „Dan otvorenih vrata“. Skupština KS je 2015. godine donijela Odluku o stavljanju dobra baštine **Spomenički kompleks „Tunel D-B“** pod zaštitu („Sl. novine KS“, br.21/15) i proglašen je **dobrom baštine II kategorije**.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav (4) Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav (1) Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluke o proglašenju **nacionalnim spomenicima BiH za 11 dobra sa područja općine Ilidža**. Četiri dobra, iz grupe nacionalnih spomenika koja uživaju najviši stepen zaštite u FBiH, imaju veći potencijal u turističkom smislu i izdvajaju se po atrakciji u smislu „turističkog motiva“, a to su:

- *Arheološko područje-Rimske iskopine Aquae S...*
- *Prirodno-graditeljska cjelina-Most u Plandištu (Rimski most)*
- *Arheološko područje – prahistorijsko naselje u Butmiru*
- *Stara željeznička stanica Ilidža*

3.4. Transportna povezanost

Općina Ilidža predstavlja zapadni ulaz u Sarajevo i nezaobilazan faktor u transportnoj povezanosti kako Kantona Sarajevo tako i BiH. Direktno je povezana i izgrađena veza sa autoputem koridor VC-(sarajevska obilaznica) izlazi/ulaz Vlakovo i Butila-Stup, kao i veza gradskim prevozom sa centralnim dijelom Sarajeva. U decembru 2020. potpisan je ugovor sa izvođačem u cilju bolje povezanosti autoceste sa saobraćajnicama nižeg ranga, tj. spoj petlje Vlakovo sa petljom na Mostarskom raskršću i magistralnom cestom M-17/M-5. Rok izgradnje je 14 mjeseci od dana uvođenja izvođača u posao.

Značaju Ilidže posebno doprinosi činjenica da je **Međunarodni aerodrom Sarajevo (MAS)**, smješten na teritoriji naše općine, je 2019.godine obilježio **50 godina rada**. Tada je zabilježen **najveći broj opsluženih putnika i to 1.143.680, a izvršeno je 13.671 avio operacija. 2020.godina je obilježena pandemijom Corona virusa, kada je došlo do otkazivanja i redukcije avio prometa, a što je direktno uticala na umanjen broj avio operacija, broj putnika za 78,2 posto i prevoz kargo tereta.**

U decembru 2020.godine MAS je okončao aktivnosti na akreditaciji u okviru ACI (Airports Council Internacional) program zdravstvenih usluga na aerodromima, kao sigurno okruženje za sve putnike u skadu sa zdravstvenim mjerama utvđenim ACI smjernicama.

AERODROM	putnici	kargo transport
2017.godina	957.969	2.956.988
2018.godina	1.046.635	2.508.643
2019.godina	1.143.680	2.523.565
2020-Covid 19	249.642	-

U cilju poboljšanja uslova, kontinuirano je ulagano u infrastrukturu u četvorogodišnjem periodu. Završeno je proširenje platforme za parkiranje aviona, čime su osigurana tri dodatna parking mjesta za velike avione, a započeto proširenje pristanišne zgrade, Terminala B koji predstavlja prioritetni strateški projekt. Tendencija rasta broja putnika očekuje se u godinama nakon oporavak od posljedica i uvođenje novih aviokompanija i linija, posebno povećanjem konkurentnosti kroz smanjenje ili ukidanje aerodromske takse.

Krajem 2018. su započeli radovi na proširenju terminala, a uspostavljene su nove, savremene satelitske i navigacione procedure za sigurnije slijetanje letjelica na MAS. Završetkom terminala se osigurava dodatnih cca 9.000 m² prostora na četiri etaže, i to: suteran, prizemlje i dva sprata. Planirano je proširenje i povećanje svih kapaciteta, kako prostornih tako i tehnoloških za potrebe: registracije putnika i prtljaga, carinske, sigurnosne, pasoške i sanitarne kontrole na dolasku i u odlasku, čekaonice za ukrcavanje putnika, hitne pomoći, sigurnosnog pregleda i preuzimanja prtljaga, čekaonice za doček putnika, ugostiteljskih sadržaja, Duty Free Shopa, kancelarijskih i komercijalnih prostora za potrebe aviokompanija i drugih agencija, prostora za vjerske potrebe i

drugih pratećih službi. Radi zadovoljavanja korisnika planirana je i izgradnja ekskluzivnog VIP salona.

3.5. Oblici turizma

Kompleksnost turističkog proizvoda i širinu turističke ponude možemo najbolje shvatiti kroz analitička razvrstavanja u oblasti turizma. Tako, u zavisnosti od trajanja boravka dijele se na **boravišni, vikend i izletnički**, dok su **specifični oblici turizma** (turistički motiv), koji nastaju kao suprotnost masovnom turizmu (more/planina), a orjentisani su na manje segmente i definišu turističku potražnju (religijski, lovni, kulturni...). **Kada govorimo o Iliđi kao turističkoj destinaciji i nastojanje da postane regionalni turistički centar, nezaobilazan dio predstavljaju specifični oblici turizma koji dominiraju:**

- **Banjsko-zdravstveni**

Banjsko-zdravstveni turizam predstavlja oblik boravišnog turizma za osobe sa umanjanim sposobnostima i zdravstvenim problemima, a najvećim dijelom je vezan za hotelske komplekse koji raspolažu termomineralnim vodama i odgovarajućim sadržajem za ovu namjenu, te zauzima značajno mjesto u ukupnoj turističkoj potražnji. Značaj banjsko-zdravstvenom turizmu daju termalne i termomineralne vode, a primjetan je porast domaćih i stranih gostiju, koji zbog poboljšanja zdravstvenog stanja borave na Iliđi kroz hotelske ponude SPA centara. Ponudu Iliđe upotpunjuju privatne poliklinike u oblasti zdravstva: Eurofarm, SaNaSa, Svjetlost, Atrijum, Srce Sarajeva, Jinemed BiH, Pro lab i New life.

- **Kongresni**

Izgradnjom dodatnih turističkih kapaciteta i kongresnog prostora sa pratećim mogućnostima, te adaptacijom postojećih, postignut je „**kvalitet više**“ koji se u ponudi pruža. Iliđa kao kongresni centar je prepoznata i valorizovana kroz održavanje niza kongresa, foruma, konferencija do seminara, treninga, edukacija i panel diskusija. Tako je Iliđa 2017-2019. godine, između ostalog, bila domaćin: Sarajevo Business Foruma, XVI Međunarodnog kongresa reumatologa, 7.međunarodnog foruma ljekara porodične medicine, 2.Bisness Leadership konferencije „Pouzdanost tima, siguran put do uspjeha“, Leadership and Talent Conference DRIVE, Drugog Bosna Internacional Forum, 28.međunarodni naučni kongres poljoprivrede i industrije hrane, 4. kongresa o pčelarstvu i pčelinjim proizvodima, Samita mladih u okviru USAID projekta re:Generacija, kao i Konferencije o jačanju omladinskog sektora u FBiH, 1.Kongres porodične/obiteljske medicine BiH sa međunarodnim učešćem, Prvi stručno-edukativni skup za veterinare, ICESoS 2018. (međunarodna konferencija o ekonomskim i društvenim studijama sa posebnim osvrtom na turizam i uslužne djelatnosti), FOKUS konferencija o komunikacijama i inovacijama u javnoj upravi i javnim preduzećima kojoj je Općina Iliđa bila domaćin i sponzor, kao i Drugog naučnog simpozija unapređenja rada prosvjetnih radnika i obrazovnih institucija “Primjena novih tehnologija u nastavi”.

- **Sportski**

Turistička ponuda posjetiteljima u okviru hotelskih sadržaja (bazeni zatvorenog tipa, sportske sale, kuglana i fitness centri) upotpunjena je i obogaćena je širokim spektrom sportsko-rekreativnih objekata i površina koja daje mogućnost zadovoljavanja potrebe za aktivnošću i kretanjem. Vanjski prirodni tereni (staze za trčanje, biciklizam i brdski biciklizam) i škole jahanja stvaraju pretpostavke za aktivan odmor i rekreaciju na dnevnoj i višednevnoj osnovi. Strukovni savezi koji apliciraju za domaćinstvo velikim međunarodnim takmičenjima, uvijek ističu pogodnosti: blizine aerodroma, kvalitet i konkurentnost cijene smještaja, te uslovnost takmičarsko-trežajnih objekata, što je najčešće prevaga u dodjeljivanju organizacije. Iliđa je prepoznatljivo mjesto održavanja velikih sportskih manifestacija: *Evropski judo kup TOP ranking za seniore i seniorke “Sarajevo open 2017”, EP B divizije U16 za košarkaše 2018., te Olimpijskom selo za EYOF-a 2019, kada su učesnici bili smješteni na našoj općini, gdje su dodjeljivane medalje za najuspješnije sportiste (Medal Plaze), EP A divizije U18 za košarkašice i Evropski judo kup za juniore i juniorke koji su održani iste godine.* **2020. godine velika takmičenja su zbog pandemije Covid-19 otkazana. Ipak, krajem godine Košarkaški savez BiH, po principu „balona“ u hotelu Hills, bio organizator i domaćin kvalifikacijskih utakmica za EP seniorki i seniora, a po istom principu održano je i EP za seniore i kadete u taekwondou, uz učešće 335 takmičara iz 33 države.**

- **Obrazovni**

Predstavlja oblik boravišnog turizma kako za mlade iz BiH koji znanje stiču u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama, tako i za inostrane studente koji tokom akademske/školske godine borave na Ilidži. Izgradnjom tri univerziteta (Internacionalni Univerzitet u Sarajevu-IUS, Internacionalni Burch Univerzitet (Richmond), Sarajevo School of Science and Technology-SSST) sa pratećim infrastrukturnim sadržajima, Ilidža opravdava težnju da postane regionalni obrazovni centar.

- **Tranzitni**

Najčešći i najmasovniji oblik turizma, koji kulminira u vrijeme vikenda, praznika i godišnjih odmora. Tranzitni turizam prvenstveno je baziran na rekreativnom turizmu, kroz aktivnosti u prirodi: hodanje, trčanje, vožnja bicikla, ribolov, korištenje vodenih potencijala (bazena), ali i vožnja fижakerom, pogodnosti šopinga i bogate **gastronomске ponude**, koji obzirom na trajanje predstavljaju prvenstveno izletnički i/ili vikend turizam. Uz sve navedeno, kao „**turistički motiv-atrakcija**“, neizostavno je istaći bogatstvo kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Ilidže.

Sve su ovo mogući razlozi posjete na dnevnoj ili češće na poludnevnoj varijanti tranzitnog turizma, pa je veoma kom

4. PRIJEDLOG MJERA

U cilju poboljšanja stanja u oblasti turizma, predlažemo mjere:

- uređenje i unapređenje oblasti turizma u zakonodavnom smislu;
- pojačane redovne aktivnosti nadležnih organa bezbjednosti, na najfrekventnijim turističkim lokalitetima, posebno u "udarnim" turističkim mjesecima /maj-august/;
- iznalaženje najoptimalnije lokacije za planirani turistički info punkt TZ Kantona Sarajevo
- daljnja ulaganja u infrastrukturu (tramvajska pruga Ilidža-Hrasnica) i vertikalni transport/žičare (Hrasnica-Hrasnički stan-Veliko polje-Bjelašnica i Vrelo Bosne-Golo brdo), komunalnu čistoću i poboljšanje pratećih uslužnih servisa posjetiteljima Ilidže;
- izgradnja vježbališta na otvorenom tzv. aktivnih zona namjenjenih rekreativcima;
- izdvajanje finansijskih sredstava za realizaciju projekata vezanih za rekonstrukciju, restauraciju ili konzervaciju objekata kulturno-historijskog naslijeđa sa većim turističkim potencijalom, a koji bi se implementirali preko nadležne službe zaštite Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo i federalnih organa iz svoje nadležnosti;
- uveđenje komercijalne autobuske linije na relaciji Vijećnica-Tunel, od aprila do oktobra, u dva dnevna termina.